

De derde wereld op je cv

Judith van de Kamp

DE DERDE WERELD OP JE CV

**Een praktische gids voor vrijwilligerswerk
en stages in een ontwikkelingsland**

Nieuw Amsterdam

Eerste druk maart 2019
Tweede druk mei 2020

© Judith van de Kamp 2019

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp bij Barbara

Foto's omslag linksboven en onder © Roel Burgler / Hollandse Hoogte

De uitgeverij is er niet in geslaagd de rechthebbende(n) van de omslag-illustratie rechtsboven te achterhalen. Eenieder die meent rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgeverij.

Foto auteur © Yuri van der Meer

NUR 500

ISBN 978 90 468 2328 6

www.nieuwamsterdam.nl

Ik wil mijn examens goed doen want ik wil iedereen hier kunnen helpen. Daarom wil ik dokter worden, of ingenieur of advocaat. Nu zijn alle dokters, ingenieurs en advocaten mensen uit Europa, of bijna allemaal, en ze kennen ons en onze problemen niet zoals wij die kennen. Het zijn er ook niet genoeg, en ze gaan uiteindelijk toch weer naar huis. Ze blijven niet hier. [Dan, tegen de Europese missionaris:]

Op een dag besturen wij dit land zelf. Dan zullen we een overheid hebben die net zo goed is als die van jullie, en dan zeggen jullie: 'Dat zijn goede mensen, net zo goed als wij, en hun land zal net zo goed zijn als het onze, en dan zijn we elkaars gelijken.'

– Kofi, een schooljongen uit Ghana, in de roman
Ashanti Boy van Akosua Abbs, 1959

INHOUD

1 WERK EN STAGE IN ONTWIKKELINGSLANDEN: EEN TREND

Krant en koude koffie	12
Stages en werkbezoeken in ontwikkelingslanden	16
<i>Wie zijn die tropengangers?</i>	16
<i>Wat doen ze precies?</i>	18
<i>Wat is de omvang van het fenomeen?</i>	18
Morele globalisering en avontuur	21
<i>Solidariteit en zingeving</i>	22
<i>Zelfontplooiing en persoonlijke groei</i>	22
<i>Fun en avontuur</i>	23
Het gevaar van goede bedoelingen	24
<i>Toenemende kritiek</i>	25
<i>Schuldverhalen</i>	27
<i>Hoe dan wel?</i>	29
Woordgebruik	30
<i>De werkelijkheid is complexer</i>	31
<i>Ander woordgebruik</i>	32
<i>Woordgebruik in dit boek</i>	33
<i>Pseudoniemen</i>	33

2 KLAAR VOOR VERTREK

Zin in de tropen	36
Angst en onzekerheid	38
<i>Onrealistische verwachtingen</i>	40

Waar ga je eigenlijk naartoe?	45
<i>Het belang van lokale kennis</i>	45
Ik ga op reis en neem mee...	48
3 AANKOMST EN SETTELEN	
Eerste indrukken	54
<i>Een westerse bril</i>	54
<i>Een normale opvoeding en normale wegen</i>	56
<i>Verborgene verwachtingen en aannames</i>	60
De confrontatie met armoede	62
‘Het valt reuze mee met die armoede’	64
‘Zij kunnen goed met armoede omgaan’	65
<i>Arm, armer, armst</i>	65
‘Vreselijk, wat een armoe’	67
‘Wij zijn ook arm’	69
Inburgeren als witte buitenstaander	71
<i>Omgaan met privileges</i>	72
<i>Ervaringsdeskundigen?</i>	78
4 EEN VERSCHIL MAKEN	
Oost-Indisch doof	82
<i>Opsturen kan ook</i>	82
<i>Behoeftte aan andere expertise</i>	83
<i>Buitenproportioneel hoge kosten</i>	83
<i>Welkom om andere redenen</i>	84
<i>Pleisters op de wonden</i>	85
‘Wacht even, ben ik wel nodig?’	85
De rol van westerse organisaties	87
<i>Commerciële uitzendorganisaties</i>	87
<i>Non-profitorganisaties</i>	88
<i>Opleidingsinstituten</i>	89
‘Hé, ze kunnen het zelf ook’	96
<i>Locals trainen is wél nuttig?</i>	98

5 HIËRARCHIE OP DE WERKVLOER

Baas boven baas	103
<i>Macht en aanzien</i>	105
Verplicht samenwerken	110
<i>Wennen aan nieuwe collega's</i>	112
<i>Verstoorde verhoudingen</i>	114
Het groeten van meerderen	116
Regels of privileges?	120

6 ONBEGRIIP EN FRUSTRATIE OP DE WERKVLOER

'Vieze bende, rare cultuur'	127
<i>Interculturele competenties?</i>	129
<i>En de professionals?</i>	132
'Ze willen niet!'	134
<i>Wederzijds onbegrip</i>	135
<i>Omgaan met frustratie</i>	138
<i>De rol van het thuisfront</i>	142
Heibel op de kraamafdeling	143
<i>Het stelen van bevallingen</i>	144
<i>Bibberend hechten</i>	146
<i>Supervisie in de bevallingskamer</i>	147
Wat vinden de lokale betrokkenen?	149
<i>'Ze weten het zogenaamd beter'</i>	149
<i>'Ze kijken op ons neer'</i>	152
<i>De macht van westerlingen</i>	155

7 ONTSPANNING IN DE TROPEN

Uitrusten en opladen	158
<i>Gezond blijven in de tropen</i>	159
<i>Indrukken verwerken</i>	162
<i>Lachen om het leven</i>	164
Vrijetijds-kleding	167
Vakanties en dagtrips	169
<i>Foto's maken</i>	172
<i>Onderscheid tussen mannen en vrouwen</i>	174

<i>Vriendschap en liefde</i>	175
<i>Seks met locals</i>	176
8 DONATIES EN CADEAUS	
De blijе uitdeelshows	182
<i>Dankbare Afrikanen</i>	182
<i>Gulle gevers</i>	185
<i>Doneren geeft macht</i>	186
Waardevol of waardeloos?	188
Jaloerse blikken en geheime spullen	190
<i>De gever beslist</i>	192
<i>Liever stiekem</i>	194
9 WEER THUIS, EN DAN?	
Terug naar het gewone leven	201
<i>Een andere bril</i>	202
<i>Wat vertel je bij de borrel?</i>	204
De waarde van je reis	205
<i>Lokale betrokkenen</i>	206
<i>Persoonlijke groei</i>	208
<i>Wereldburgerschap</i>	210
Verantwoorde werkbezoeken en stages in ontwikkelings- landen	211
Noten	213

1 WERK EN STAGE IN ONTWIKKELINGS- LANDEN: EEN TREND

Als het goed is ga je binnenkort op reis naar een ontwikkelingsland. Voor een stage, vrijwilligerswerk of een werkvakantie. Misschien ben je al geweest. Misschien heb je nog geen concrete plannen maar lijkt het je leuk om in de (nabije) toekomst te gaan. Omdat je benieuwd bent naar het leven daar, naar hoe de mensen daar wonen, of juist naar hoe het is om daar zelf te wonen en werken. Dan is dit boek voor jou bedoeld. Het kan je helpen om je reis goed voor te bereiden en om het meeste uit je verblijf te halen, voor jezelf maar ook voor de lokale mensen die je zult ontmoeten en met wie je zult werken.

Je kunt dit boek zien als een oefenreis. Het laat je zien waar je mee te maken kunt krijgen, vanaf het moment dat je je koffer pakt tot nadat je weer thuis bent. Elk hoofdstuk beschrijft een belangrijk aspect van je stage of werkbezoek, aan de hand van ervaringen van mensen die je voorgingen. Dit kunnen Nederlanders zijn, maar ook Belgen, Fransen en andere mensen uit Europa. En uit Canada en de Verenigde Staten. Ik noem ze in dit boek westerlingen. Elk hoofdstuk eindigt met een aantal concrete tips om voorafgaand aan, tijdens en na je reis te kunnen toepassen.

Veel van deze tips gaan over de omgang met de lokale bevolking. Je wilt respectvol zijn en niemand beledigen, maar dat is verrekke lastig in een andere cultuur. Je bent er maar kort en je weet vaak niet precies hoe de lokale mensen over je denken en wat ze van je verwachten. Hierdoor kun je huiswaarts keren met een heleboel vragen, en met een gebrekkig of zelfs verkeerd beeld van de plek waar je verbleef. Dit boek leert je anders kijken, zodat je

meer inzicht en begrip krijgt voor wat je ter plaatse meemaakt. Dit zorgt ervoor dat je na afloop van je reis andere mensen in je omgeving – denk aan vrienden en familieleden – kunt inspireren met een verhaal dat recht doet aan de plek waar je verbleef en aan de mensen die je ontmoette. Alleen zo draag je bij aan eerlijke beeldvorming over ontwikkelingslanden en kun je met een goed gevoel terugkijken op deze onvergetelijke ervaring.

Voor de oefenreis begint, vertel ik je eerst waarom ik me als onderzoeker bezighoud met stages en werkbezoeken in ontwikkelingslanden. Ook geef ik eerst wat achtergrondinformatie over internationale werkbezoeken en stages en hoe dit in het publieke debat zowel wordt verheerlijkt als fel bekritiseerd. Het stelt je in staat om je eigen plannen in deze context te plaatsen en overdenken. En misschien krijg je al wat ideeën over hoe je je eigen werkbezoek wilt aanpakken, of hoe juist niet.

KRANT EN KOUDE KOFFIE

Het is zaterdagochtend, 5 augustus 2006. Ik ben thuis en begin het weekend met mijn favoriete weekendritueel: zon, koffie, krant. Terwijl ik koffie maak, glijden mijn ogen over de voorpagina van *de Volkskrant*. Een van de koppen luidt: ‘Arts-toerist biedt vaak matige hulp’.¹ Ik zet mijn koffie op tafel en ga zitten.

In het stuk luiden Nederlandse tropenartsen die jarenlang in ontwikkelingslanden hebben gewerkt de noodklok over Nederlandse artsen die dit slechts een paar weken doen, vaak in hun vakantie. De verwijten zijn dat deze ‘arts-toeristen’ niets van de cultuur weten en westerse dadendrang etaleren. Een van de tropenartsen die in het artikel aan het woord komt zegt:

En dan gaan ze naar huis met een map foto's en prachtverhalen over een geslaagde missie. Terwijl het ziekenhuis er weinig mee is opgeschoten.

Het artikel verwijst naar een uitgebreider stuk in de zomerbijlage van de krant.² Mijn koffie wordt koud als ik naar de juiste pagina blader. Uit dit artikel blijkt dat het niet gaat om een klein aantal artsen dat vanuit Nederland naar ontwikkelingslanden trekt voor medische zorg; er wordt gesproken over een heus *fenomeen*: ‘arts-toerisme’ ofwel ‘medisch toerisme’. Ze gaan naar Afrika, naar Zuid-Amerika of naar Zuidoost-Azië. Soms op eigen gelegenheid, vaker via een bemiddelingsorganisatie die de werkbezoeken organiseert. Oogartsen richten zich veelal op cataractoperaties. Orthopedische teams opereren kinderen met ernstige botbreuken. Tandartsen gaan de bergen in om mondzorg te verlenen.

Wow! De twee artikelen raken me. Allerlei vragen komen in me op. Wat is westerse dadendrang? Zou het echt zo zijn dat zo'n lokaal ziekenhuis niet veel heeft aan de inzet van de Nederlanders? Hoe kan dat? En op welke manier kunnen zij wél zinvol werk doen? Wanneer is het eigenlijk zinvol? Ik ben die zomer net begonnen aan de masteropleiding Medische Antropologie en Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Deze opleiding geeft me de mogelijkheid om op zoek te gaan naar antwoorden op mijn vragen. En om te proeven aan sociaalwetenschappelijk onderzoek.

Ik knip de twee artikelen uit. In de maanden die volgen zoek ik contact met de tropenartsen die zo kritisch waren in de artikelen. Ik reis per trein het land door om ze te interviewen en raak een beetje verliefd op hun verhalen. Het zijn verhalen over hun passie voor het vak, over hun bewondering voor het land waarin zij werken en over hun betrokkenheid bij de lokale mensen. De tropenartsen vertellen me over hun geploeter, over hun frustraties en over de fouten die zij denken gemaakt te hebben. Ik hang aan hun lippen. Hun ervaringsverhalen maken me ongelooflijk nieuwsgierig naar de werkvloer; ik wil de interactie tussen de westerlingen en de lokale medewerkers heel graag in het echt observeren en analyseren.

Een half jaar later vlieg ik hiervoor naar Ghana. In twee maanden tijd doe ik onderzoek in verschillende ziekenhuizen. Dit re-

sulteert in mijn scriptie, over de kortstondige inzet van Nederlandse gezondheidswerkers in ontwikkelingslanden.³ Hierin beschrijf ik wat er goed gaat en wat er niet goed gaat in het contact tussen westerse en lokale ziekenhuismedewerkers.

Het meest schrijnend en tegelijkertijd meest fascinerend aan het onderzoek in Ghana vond ik het feit dat bepaalde handelingen van westerlingen die met de beste bedoelingen waren uitgevoerd, verkeerd uitpaktten. Zo was er een ziekenhuis waar elke maand een orthopedisch chirurgenteam uit Nederland kwam opereren voor twee weken. De teams kwamen steeds uit een ander Nederlands ziekenhuis, het waren dus ook steeds andere mensen. En stuk voor stuk wilden ze hun korte tijd zo nuttig mogelijk besteden en zo veel mogelijk doen in de korte tijd dat ze aanwezig waren. Ze werkten regelmatig zo'n twaalf uur op een dag. Patiënten waren er genoeg. Maar voor het lokale operatiepersoneel betekende het dat ook zij twaalf uur per dag moesten werken; zij ondersteunden de westerlingen immers en gingen pas naar huis als alles was opgeruimd. Wat voor de westerlingen maar twee weken duurde, was voor de lokale medewerkers structureel overwerk. Want in de tijd dat er geen Nederlanders waren, kwamen er Engelsen; ook voor perioden van twee weken, en met een vergelijkbare dosis werklust. Het lokale personeel had bij de directeur van het ziekenhuis geklaagd en gevraagd of dit kon veranderen. Zo hielden ze geen tijd meer over voor hun gezin en huishouden. Het veranderde niet. Ze vroegen of ze de meeruren dan in ieder geval betaald konden krijgen. Ook hier werd geen gehoor aan gegeven. Ze hadden geen andere keuze dan zich aan te passen aan het werkritme van de westerlingen. Maar het ging dus niet van harte. Wat me opviel is dat de Nederlanders hier geen weet van hadden. De Ghanezen probeerden op subtiele en non-verbale wijze aan te geven dat het tijd was om te stoppen, door met mobiele telefoons te spelen en een krantje open te slaan. Maar deze signalen kwamen bij de Nederlanders niet aan. Zij klaagden tegen mij dat ze de Ghanezen tegen het einde van de middag behoorlijk ongemotiveerd vonden. Dat klopte dus wel. Maar de

Nederlanders hadden geen flauw idee waarom, en zo bleef deze situatie bestaan.

Nu, ruim tien jaar later, staat die zomerse zaterdagochtend met de krant en koude koffie niet enkel meer symbool voor het begin van mijn masteronderzoek. Hij markeert het begin van jarenlang onderzoek naar en fascinatie voor de kortstondige inzet van westerlingen in ontwikkelingslanden. Vrij kort na het onderzoek in Ghana heb ik een nieuw onderzoek gedaan, naar de omvang van medisch vrijwilligerswerk vanuit Nederland voor de Nederlandse organisatie DuDoc (Dutch Doctors on Call). In 2017 rondde ik mijn promotieonderzoek af aan het *Amsterdam Institute for Social Science Research* (AISSR) aan de Universiteit van Amsterdam. De titel van mijn proefschrift luidt: *Behind the smiles: Relationships and power dynamics between short-term westerners and Cameroonian health workers in a hospital in rural Cameroon*.⁴ Voor dit onderzoek zoomde ik bewust in op één setting waar ik twintig maanden verbleef, om de lokale medewerkers beter te leren kennen en beter ‘achter de schermen’ te kunnen komen; niet alleen om te kijken naar wat er gebeurt in de interactie tussen lokale en westerse medewerkers, maar ook zo veel mogelijk *waarom*. In totaal zag ik 116 westerlingen komen en gaan, van studenten biologie tot gepensioneerde chirurgen. Ook buiten het ziekenhuis ontmoette ik gedurende mijn verblijf in Kameroen vele westerse stagiairs en vrijwilligers, van Amerikaanse Peace Corps-vrijwilligers die lesgaven op een school tot Nederlanders die kleine koffieboeren hielpen om hun product te vermarkten.

In dit boek komt veel van mijn onderzoekswerk samen; het empirisch onderzoek in Ghana en Kameroen, maar ook literatuuronderzoek naar het onderwerp in andere ontwikkelingslanden in Afrika, Zuidoost-Azië en Zuid-Amerika, en niet alleen in de gezondheidszorg maar ook in andere sectoren. Ook mijn persoonlijke ervaringen en worstelingen op het gebied van tijdelijk wonen in een ontwikkelingsland als buitenstaander komen in dit boek terug.

STAGES EN WERKBEZOEKEN IN ONTWIKKELINGSLANDEN

Sinds pakweg twintig jaar is het een populair fenomeen om voor een aantal weken of maanden naar een ontwikkelingsland te gaan en daar de handen uit de mouwen te steken, voor werk of voor een stage. Als het om werk gaat, uitgevoerd door professionals in plaats van studenten, wordt dit ook wel vrijwilligerstoerisme genoemd. Het gebeurt vanuit Nederland, maar ook vanuit andere westerse landen zoals Duitsland, Frankrijk, Canada en Italië. Landen waar het draagvlak voor de professionele hulpindustrie kleiner werd. Daar waar men vroeger een gift overmaakte aan een van de grote ontwikkelingsorganisaties, doen we het tegenwoordig dus graag zelf. We slaan waterputten, we bouwen scholen en stichten weeshuizen. Initiatieven worden gesteund en soms zelfs georganiseerd vanuit kerkelijke organisaties, vakbonden, ziekenhuizen, scholen en bedrijven. Steeds vaker richten mensen zelf een particulier initiatief op, bijvoorbeeld na terugkeer van een vakantie in een arm land.

Een reden voor afname van het draagvlak voor de professionele hulpindustrie is dat sommige burgers vinden dat er te veel aan de strijkstok blijft hangen. De ‘strijkstokdiscussie’ laaide in Nederland in 2004 flink op nadat diverse schandalen aan het licht kwamen: hoge salarissen van directeuren, verdwenen geld, wan gedrag van medewerkers en mislukte projecten.⁵ Het gaf de doehet-zelvers de kans zich te profileren en het lukte ze het vertrouwen van het grote publiek te winnen.

Wie zijn die tropengangers?

Er zijn verschillende groepen westerlingen te onderscheiden die voor een stage of kort werkbezoek naar een ontwikkelingsland afreizen. De jongste tropengangers zijn de zogenaamde *gap year students*. In het Nederlands noem ik ze tussenjaar-scholieren. Zij nemen een tussenjaar (of half tussenjaar) voor ze gaan studeren, vaak direct na de middelbare school en soms tussen twee vervolgopleidingen in. Wie googelt op *gap year* of tussenjaar ziet dat er

een ware industrie is ontstaan: talloze organisaties bieden jongeren mogelijkheden aan om internationale werkervaring op te doen. Van alles is mogelijk: bijdragen aan natuurbehoud, meedraaien in een dierenopvangcentrum, lesgeven op een school, meehelpen in een ziekenhuis of weeshuis of bij het bouwen van huizen.

Dan heb je de studenten. Zij doen in het kader van hun opleiding een aantal weken of maanden een stage. Vaak koppelen ze daar een korte vakantie aan. Het maakt tegenwoordig voor de kans op een buitenlandstage weinig meer uit welke school en studie je kiest: overall worden internationale stagemogelijkheden aangeboden, waaronder in ontwikkelingslanden. Op de website van de Radboud Universiteit staat daarover: ‘Werkgevers hechten grote waarde aan internationale ervaring die is opgedaan via studie of stage. De Radboud Universiteit stimuleert haar studenten dan ook om naar het buitenland te gaan.’⁶ En niet alleen de Radboud Universiteit stimuleert buitenlandse stages. Vaak hebben universiteiten en hogescholen een apart bureau of een aparte afdeling van waaruit studenten worden begeleid bij het zoeken van een passende stageplaats over de grens. Ook het Nederlandse ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap stimuleert stages buiten Europa door het beschikbaar stellen van beurzen.⁷

Professionals zijn van alle leeftijden. Ze hebben hun opleiding afgerond en zijn vaak werkzaam binnen een organisatie. Young professionals kiezen er soms bewust voor om internationale werkervaring op te doen voor ze aan een baan beginnen. Mensen in dienstverband krijgen soms tijd van hun werkgever voor een kort werkbezoek in een ontwikkelingsland. Het gebeurt ook dat mensen er vakantiedagen of ander verlof voor opnemen. En soms faciliteren werkgevers de reis zelfs. Zo zijn er ziekenhuizen in Nederland, België en andere westerse landen die hun werknemers in teamverband uitzenden naar diverse ontwikkelingslanden voor medische ondersteuning. Er zijn ook bedrijven die werknemers in het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen op een werkreis sturen. Ten slotte zijn er talloze vrijwilligersorganisaties

die fungeren als een soort reisbureaus voor weldoeners, zoals Projects Abroad, Activity International, Vrijwillig Wereldwijd, Travel Active en World Servants. Kortom: opties zat voor tussenjaarscholieren, studenten en professionals om een tijdje in de tropen te werken.

Wat doen ze precies?

Wat de tropengangers doen varieert enorm. De overeenkomst zit 'm in de relatief korte duur, en daarmee bedoel ik minder dan een jaar. De meeste tropengangers die tegenwoordig een ontwikkelingsland bezoeken voor werk of stage blijven een aantal weken of maanden. Van de 116 westerlingen die ik in het ziekenhuis in Kameroen ontmoette bleef niemand langer dan zes maanden.

Daar zit meteen het grote verschil met de westerse tropengangers van langer geleden: de missionarissen en tropengangers die in ontwikkelingslanden werkten in de twintigste eeuw zegden hun thuisland voor *jaren* vaarwel, soms zelfs voor de rest van hun leven. Ze verkochten hun bezittingen en stapten met een koffer op een schip. Wie een gezin had, nam het gezin mee. Er was vaak minimaal contact met het thuisfront, via brieven die wekenlang onderweg waren.

Tegenwoordig gaat dat heel anders: de huidige tropengangers blijven gewoon wonen waar ze wonen. Kamers worden nog wel eens onderverhuurd. Wie een baan heeft, behoudt zijn baan. Men houdt regelmatig contact met familie en vrienden via e-mail en online blogs. Eenmaal thuis pakt men het leven weer op zoals het was voor hun tropenbezoek. Dat is ook precies wat het aantrekkelijk maakt: je moet er hooguit wat voor sparen, maar vervolgens kun je gewoon gaan zonder je leven ervoor te hoeven omgooien. Dat maakt het aantrekkelijk voor velen.

Wat is de omvang van het fenomeen?

Het is moeilijk om iets te zeggen over de totale omvang van westerse stages en werkbezoeken in ontwikkelingslanden, bijvoorbeeld om hoeveel westerse tropengangers het gaat en hoeveel geld

erin omgaat. Het is zelfs lastig om een realistische schatting te doen. Hier zijn vier redenen voor.

De eerste en voornaamste reden is dat de beschikbare cijfers zich extreem moeilijk laten vergelijken. Het gaat om appels en peren. Zo stelde de Britse onderzoeker Kate Simpson in 2004 vast dat er jaarlijks zo'n 10.000 Engelse gap year students naar ontwikkelingslanden gaan.⁸ Dit zijn dus alleen de Engelse middelbare scholieren; de Engelse stagiairs in vervolgopleidingen en professionals die internationaal vrijwilligerswerk verrichtten, zijn niet in deze cijfers meegeteld. Prima. Maar vervolgens stelt de Amerikaanse onderzoeker Benjamin Lough dat er in 2008 één miljoen Amerikanen kortstondig internationaal vrijwilligerswerk deden.⁹ Hier zijn ook de gap year students in meegeteld, maar de studenten die stages deden weer níét. Volgens de Amerikaanse onderzoekers Daniel McCall en Ana Iltis heeft in 2014 een derde van de studenten ervaring met kortstondig vrijwilligerswerk in een ontwikkelingsland.¹⁰ Maar dat onderzoek ging specifiek om *geneeskundestudenten*.

Om het ingewikkelder te maken, kun je het ook omdraaien. Dan kijk je niet naar het aantal mensen dat westerse landen uit reist voor internationale stages en werkbezoeken, maar naar het aantal mensen dat ontwikkelingslanden met dit doel ín komt. Dit heeft de Amerikaanse onderzoeker Sharon McLennan in 2014 gedaan. Zij zoomt in op één specifiek ontwikkelingsland, Honduras, en stelt dat dit land jaarlijks zo'n 100.000 buitenlandse vrijwilligers op bezoek krijgt.¹¹ Kortom: gebaseerd op subgroepen zijn er cijfers zat, en het overlapt aan alle kanten, maar ze zijn lang niet altijd met elkaar te vergelijken.

De tweede reden waarom het moeilijk is grip te krijgen op de schaalgrootte van westerse stages en werkbezoeken in ontwikkelingslanden is dat de sector continu in beweging is. Organisaties komen en gaan. Scholen kunnen een aantal jaar studenten naar bijvoorbeeld Tanzania sturen, en vervolgens naar Nepal. De cijfers zijn daarom voortdurend aan verandering onderhevig. En toch wordt – juist door het gebrek aan cijfers – vaak verwezen naar

cijfers uit het verleden. Veel recente artikelen gebruiken de cijfers van TRAM Research om iets te kunnen zeggen over de omvang van vrijwilligerstoerisme op wereldschaal. TRAM Research gaat uit van 1,6 miljoen internationale vrijwilligers op jaarbasis.¹² Omgerekend in geld gaat het om twee biljoen dollar. Maar deze cijfers stammen uit 2008, inmiddels ruim tien jaar geleden. Dat is best lang geleden voor een sector die enorm aan het groeien is.

De derde reden is dat niet alle onderzoekers hetzelfde bedoelen met kortstondige bezoeken en langdurige bezoeken. Heel vaak is de definitie van kortstondig: korter dan een jaar (die definitie houd ik dus ook aan). Maar bij operatieteams gaat het vaak om werkbezoeken van twee weken. Dan is een werkbezoek van twee maanden al snel langdurig. En zolang alle onderzoeken voldoende uitgebreid zijn toegelicht, zijn die verschillen niet zo erg. Het is voor vergelijking van cijfers wel onhandig, maar dan wéten we tenminste dat we het over appels en peren hebben. Helaas wordt echter vaak aangenomen dat we het over hetzelfde hebben, en dit maakt de cijfers minder betrouwbaar.

De vierde en laatste reden dat de cijfers naar mijn mening problematisch zijn, is dat niet alle westerlingen op kortstondige werkbezoeken en stages vindbaar (lees: meetbaar) zijn. Westerlingen die via hun opleidingsinstituut, werkgever of een vrijwilligersorganisatie worden uitgezonden, kunnen in de cijfers worden meegenomen. Dit is per land al een behoorlijke klus om uit te zoeken, maar het is mogelijk. Er zijn echter ook westerlingen die op eigen initiatief (via een kennis, via de kerk, et cetera) gaan. Uiteraard is daar wel een schatting van te maken, maar van veel cijfers is onduidelijk of zij in de calculaties zijn meegenomen of niet.

Om deze vier redenen ben ik dus niet zo van de cijfers: wanneer je ze goed bestudeert, roepen ze meer vragen op dan antwoorden. Maar het is natuurlijk wel fijn om een beetje een idee te hebben van de schaalgrootte. Laten we voor het wereldniveau toch de cijfers van TRAM Research gebruiken; 1,6 miljoen vrijwilligerstoeristen op jaarbasis in 2008. Dat zijn vijftien vliegtuigen per dag richting het zuiden, met elk driehonderd westerlingen aan boord.